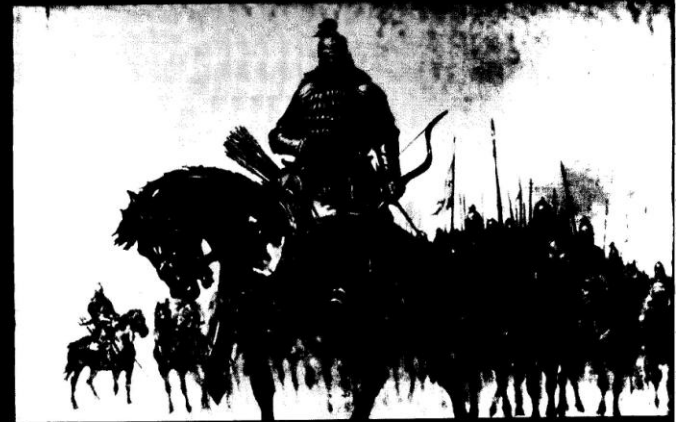

М. С. Ноғайбаева

ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ
XIII-XV ҒАСЫРДЫҢ
АЛҒАШҚЫ ЖАРТЫСЫНДАҒЫ
ЭТНОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР

Алматы 2015

ӘОЖ 94(574)
КБЖ 63.3(5 Қаз)
Н 70

*Баспаға әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті
тарих, археология және этнология факультетінің
Ғылыми кеңесі ұсынған*

*«Орталық Азияның дәстүрлі өркениеттерін зерттеу»
бойынша республикалық ғылыми орталықтың ғылыми-қолданбалы
бағдарламасы есебінен шығарылды*

Пікір жазған:

тарих ғылымдарының докторы, профессор **Т. Омарбеков**

Ноғайбаева М.С.

Н 70 Қазақстан аумағындағы XIII-XV ғасырдың алғашқы жартысындағы этносаяси үдерістер: монография / М.С. Ноғайбаева. – Алматы: Қазақ университеті, 2015. – 188 б.
ISBN 978-601-04-1058-9

Монографияда XIII-XV ғасырдың алғашқы жартысына дейінгі этносаяси үдерістердің сипаты мен ерекшеліктері қарастырылған. Аталған кезеңнің, түркі-моңғолдық симбиоз, ру-тайпалық құрылымның өзгеруінің өзіндік ерекшеліктері берілген. Қазақ халқының қалыптасу үдерісінің соңғы кезеңінің өзіндік сипатты белгілері жазба, ауызша деректер мен ғылыми зерттеулерді жан-жақты талдау негізінде сипатталған.

Монография тарих мамандығы бойынша білім алатын студенттерге, оқытушыларға, жалпы көпшілік қауымға арналған.

**ӘОЖ 94(574)
КБЖ 63.3(5 Қаз)**

ISBN 978-601-04-1058-9

© Ноғайбаева М.С., 2015
© Әл-Фараби атындағы ҚазҰУ, 2015

Кіріспе

Орта ғасырлардағы Қазақстан тарихында XIII-XV ғасырдың алғашқы жартысын құрайтын кезең ерекше орын алады. Бұл кезең тарихнамалық дәстүрде моңғол шапқыншылығы мен одан кейінгі құрылған мемлекеттердің тарихы шеңберінде қарастырылып келеді. Екі жарым ғасыр уақытты құрайтын бұл аралықта қазақ халқының ежелгі дәуірден бастау алатын қалыптасу үдерісінің соңғы кезеңі мен мемлекеттік дәстүрі мен тарихының шешуші кезеңіне айналған ұлттық сипаттағы мемлекеті – Қазақ хандығының құрылуы мен оның сипатын анықтап берген этносаяси үдерістер орын алды.

Қазіргі таңда моңғол шапқыншылығының салдарлары, оның бұдан кейінгі этносаяси және этномәдени үдерістерге тигізген әсері қайта сараптаудан өтуде. Әсіресе, этникалық үдерістерге тигізген тек қана «кері» әсерлерін санамалау өзектілігін жойып отыр. Саяси оқиғалар динамикасының этникалық үдерістердің барысы мен сипатына әсері қайта қарастырылуда. Ұсынылып отырған еңбекте аталған кезеңдегі этносаяси үдерістердің сипаты қазақ халқының ру-тайпалық құрылымының тарихымен тығыз байланыста қарастырылады.

Моңғол шапқыншылығы және Қазақстан аумағындағы этносаяси үдерістердегі өзгерістерді талдау барысында Орта Азия мен Қазақстан аумағындағы ру-тайпалардың орналасуы, олардың Шыңғыс хан мемлекетімен қарым-қатынастарының сипатына баса назар аударылған. Жазба деректердің мол мәліметтеріне сүйене отырып, түркі-моңғолдық біртектіліктің мәселелері талданады. Зерттеу жұмысында Алтын Орда мемлекетінің ұлыстық басқару жүйесінің және оның этносаяси құрылымның ерекшеліктері, оның ыдырауынан кейінгі этносаяси үдерістердің дамуы

- 74 Семенов А.А. К вопросу о происхождении и составе узбеков Шейбани-хана // МИТУСА. Вып. I. ТИИАЭ АН Тадж.ССР – Т. XII. – Сталинабад, 1954. – С. 3-37.
- 75 Семенов А.А. Шейбани-хан и завоевание империи тимуридов // МИТУСА. – Вып. I. ТИИАЭ АН Тадж.ССР. – Т. XII. – Сталинабад, 1954. – С. 39-83.
- 76 Султанов Т.И. Кочевые племена Приаралья в XV-XVII вв. – М., 1982.
- 77 Таварих-и гузида-йи нусрат-наме / Исследование, критический текст, аннотированные оглавление и таблица сводных оглавлений к. филолог. наук А.М. Акрамова. – Ташкент, 1967.
- 78 Трепавлов В.В. Государственный строй Монгольской империи XIII в. – М., 1993.
- 79 Трепавлов В.В. История Ногайской Орды. – М., 2002.
- 80 Тынышпаев М. Материалы к истории киргиз-казацкого народа. – Ташкент, 1925.
- 81 Уложение Тимура. В кн.: Тамерлан: Эпоха. Личность. Деяние. Сост. обр. и подг. текста Р. Рахмоналиева. – М., 1992.
- 82 Утемиш-хаджи. Чингиз-наме. Факс., пер., транск., текст. прим., исслед. В.П. Юдина. – Алматы, 1992.
- 83 Шихаб ад-Дин ан-нисави. Жизнеописание султана Джалал-ад-Дина Манкбурны. – Баку, 1973.
- 84 Юдин В.П. Центральная Азия в XV-XVIII веках глазами востоковеда. – Алматы, 2001.

Мазмұны

Кіріспе	3
1. МОҒОЛ ШАПҚЫНШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ҚАЗАҚСТАН АУМАҒЫНДАҒЫ ЭТНОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕРДЕГІ ӨЗГЕРІСТЕР	5
§ 1. Моңғолдардың Орта Азия мен Қазақстан аумағын жаулап алуы	5
§ 2. Алтын Орда және оның этносаияси құрылымының ерекшеліктері	26
2. АЛТЫН ОРДА МЕМЛЕКЕТІ ҰДЫРАҒАННАН КЕЙІНГІ ЭТНОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕРДІҢ ДАМУЫ (XIV-XV ҒАСЫРДЫҢ БІРІНШІ ЖАРТЫСЫ)	44
§ 1. Ақ орда мемлекетінің құрылуы және этносаияси тарихы	44
§ 2. «Көшпелі өзбектер» мемлекетіндегі этносаияси үдерістердің дамуы	52
§ 3. Ноғай Ордасы және оның этникалық құрамы	74
3. ШАҒАТАЙ ҰЛЫСЫ ЖӘНЕ ОНЫҢ ҰДЫРАУЫНАН КЕЙІНГІ ЭТНОСАЯСИ ҮДЕРІСТЕР	90
§ 1. Шағатай ұлысының құрылуы мен оның ыдырауы	90
§ 2. Әмір Темір және оның мемлекетінің құрылуы	103
4. МОҒОЛСТАН ЖӘНЕ ОНЫҢ ЭТНОСАЯСИ ТАРИХЫ	111
§ 1. Моғолстанның мемлекетінің аумағы, этникалық құрамы	111
§ 2. Моғолстанның құрылуы және оның алғашқы билеушілерінің ішкі-сыртқы саясаты	119
§ 3. Әмір Темірдің шапқыншылығына қарсы күрес	132
§ 3. XIV-XV ғғ. басындағы Моғолстанның ішкі-сыртқы саясаты	147
§ 4. XV ғ. алғашқы ширегі – XV ғ. аяғындағы Моғолстан ..	159
Қосымшалары	178
Қысқартқыштар	182